

ПІДХОДИ ДО ІНТЕГРАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

О.О. Горошанська, Н.А. Галуцьких

Розглянуто особливості, переваги та недоліки існуючих підходів до визначення інтегрального показника рівня сталого розвитку підприємства. Запропоновано систему індикаторів оцінювання економічної, інноваційної, соціальної та екологічної складових сталого розвитку, які відображають особливості діяльності підприємств торгівлі. Визначено основні етапи й аналітичний інструментарій оцінювання рівня сталого розвитку торговельного підприємства. Рекомендовано модель інтегрального показника рівня сталого розвитку підприємств торгівлі.

Ключові слова: сталий розвиток, інтегральний показник, складові сталого розвитку, підприємство торгівлі.

ПОДХОДЫ К ИНТЕГРАЛЬНОМУ ОЦЕНИВАНИЮ УРОВНЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

О.О. Горошанская, Н.А. Галуцких

Рассмотрены особенности, преимущества и недостатки существующих подходов к определению интегрального показателя уровня устойчивого развития предприятия. Предложена система индикаторов оценивания экономической, инновационной, социальной и экологической составляющих устойчивого развития, которые отражают особенности деятельности предприятий торговли. Определены основные этапы и аналитический инструментарий оценивания уровня устойчивого развития предприятия. Рекомендована модель интегрального показателя уровня устойчивого развития предприятий торговли.

Ключевые слова: устойчивое развитие, интегральный показатель, составляющие устойчивого развития, предприятие торговли.

APPROACHES TO THE INTEGRATED ASSESSMENT OF ENTERPRISES LEVEL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

O. Horoshanska, N. Galutskikh

The national economy ability to withstand crises, to be global scale competitive is determined by the sustainable development degree of both its

industries and individual businesses. Important step towards the sustainable development concept implementation is elaboration of the scientific approach which would substantiate management decisions for destabilizing affecting factors eliminating on the level of economic, social and environmental enterprise development. This problem solution will be facilitated by the development of the indices' system which takes into account the peculiarities of various industries enterprises functioning, as well as the approach to generalized indicator of the enterprise sustainable development level formation.

The purpose of the research paper is integrated indicator elaboration of trade enterprises sustainable development level. The research paper studies the features, advantages and disadvantages of existing approaches to integrated indicator determining of enterprise sustainable development level. The indices system, which reflects trade enterprises activity features, with separation of economic, innovative, social and ecological components of sustainable development, is presented. The main stages and analytical tools for the trade enterprise sustainable development level assessing are identified. The integrated indicator model of the trade enterprises sustainable development level is developed. Methods for the weighting factors determining are considered; these factors reflect the sustainable development components relative value. Harrington scale use is proposed for integrated indicator calculated value interpreting of the enterprise sustainable development level assessing. The study scientific and practical value is analytical tools improving for trade enterprises sustainable development assessing.

Keywords: sustainable development, integrated indicator, sustainable development components, trade enterprises.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Спроможність національної економіки протистояти кризовим явищам, бути конкурентоспроможною у світовому масштабі визначається ступенем сталого розвитку як її галузей, так і окремих господарюючих суб'єктів. Важливим кроком на шляху втілення концепції сталого розвитку є розробка наукового підходу, який дозволив би обґрунтувати управлінські рішення щодо усунення дестабілізуючих чинників впливу на рівень економічного, соціального та екологічного розвитку підприємства. Вирішенню цього завдання сприятиме розробка системи індикаторів, які враховують особливості функціонування підприємств різних галузей, а також підходу до побудови узагальнюючого показника рівня сталого розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи дослідження сталого розвитку підприємств найбільш ґрунтовно висвітлено в працях Л.М. Мельник [1], К.О. Горячевої [2], О.В. Посилкіної, Ю.С. Братішко, К.С. Світличної [3], Л.М. Філіпішиної [4], О.П. Козлової [5], І.В. Бекренева, Я.М. Лозовської [6], Т.О. Тарасової [7] та ін. Сьогодні можна говорити про наявність сформованих методичних підходів до оцінювання рівня

сталого розвитку промислових, фармацевтичних і аграрних підприємств. Водночас проблеми оцінювання рівня сталого розвитку підприємств торгівлі все ще залишається невирішеними.

Метою статті є огляд існуючих підходів та розробка власних рекомендацій щодо оцінювання сталого розвитку підприємств торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методичні підходи до оцінювання рівня сталого розвитку підприємства, які пропонуються вітчизняними науковцями, різняться як складом оцінних індикаторів, так і аналітичним інструментарієм.

Так, Л.М. Мельник запропоновано системно-інтегрований підхід до оцінювання рівня сталого розвитку промислових підприємств на основі бізнес-індикаторів, систематизованих за складовими сталого розвитку (економічна, соціальна, екологічна) та групами бізнес-процесів (операційними, підтримуючими, управлінськими). Узагальнення низки окремих бізнес-індикаторів науковець здійснює шляхом визначення зведених показників стану функціонування бізнес-процесів у розрізі трьох складових, які об'єднуються в єдиний інтегральний показник з урахуванням їх вагомості. Ми погоджуємось із думкою автора про те, що єдиний інтегральний показник дає змогу визначити відмінність досягнутого стану від бази порівняння загалом по групі обраних показників і зробити однозначний висновок про поліпшення або погіршення розрахункового рівня досягнення сталого розвитку підприємства за аналізований період часу [1, с. 139], проте запропонована автором послідовність процесу оцінювання не пояснює порядок об'єднання показників, що мають різні одиниці виміру.

В основі методичного підходу до оцінювання сталого розвитку підприємства, запропонованого К.О. Горячевою [2, с. 60], лежить збалансована система показників, яка об'єднує такі блоки фінансових та нефінансових індикаторів, як «Власники», «Бізнес-процеси», «Клієнти», «Працівники» і «Продукція». Для інтерпретації розрахованого методом середньої геометричної значення інтегрального показника оцінки рівня сталого розвитку промислового підприємства автор пропонує використовувати так звані зони сталості, відповідно до яких обирається стратегія розвитку підприємства. Підтримуючи думку автора про необхідність застосування методу експертних оцінок для визначення вагомості складових інтегральних показників за блоками збалансованої системи показників, вважаємо, що складовими мають виступати не окремі показники, а локальні інтегральні показники за складовими сталого розвитку.

На думку групи науковців [3, с. 13], в умовах побудови системи сталого розвитку і забезпечення збалансованості всіх його складових виникає синергійний ефект, тобто ефект збільшення загальної величини оцінки соціально-економічного розвитку порівняно з алгебраїчною сумою його складових. Проте величина запропонованого ними коефіцієнта синергізму в подальшому не враховується під час визначення рівня соціально-економічного розвитку (сталий, високий, середній, нижче середнього та низький), який устанавлюється за величиною визначеного методом таксономії узагальнюючого показника.

Про деякі відмінності в розумінні суті поняття «сталий розвиток» свідчать групи індикаторів, запропоновані Л.М. Філіпішиною [4, с. 283], І.В. Бекренєвим та Я.М. Лозовською [5, с. 238], О.П. Козловою [6, с. 82].

Так, Л.М. Філіпішина для інтегрального оцінювання стійкості розвитку промислових підприємств пропонує використовувати «індекс стійкості», який визначається на основі розрахунку комплексних показників економічної, екологічної, соціальної, ризикової та ринкової стійкості. Запропонована система індикаторів дає змогу оцінити загальну ефективність стратегії підприємства, включаючи модернізацію його бізнесу, в контексті результатів розвитку [4, с. 283].

І.В. Бекренєв та Я.М. Лозовська вважають за необхідне під час розрахунку інтегрального показника рівня сталого розвитку підприємства враховувати статичні зміни, що відображають сталість, і динамічні зміни, що відображають ступінь розвитку економічної, соціальної, екологічної та інноваційної складових сталого розвитку [5, с. 238]. Порядок визначення інтегрального показника рівня сталого розвитку підприємства свідчить про рівноцінність його складових, які об'єднано за формулою середньої геометричної.

На думку О.П. Козлової, в основі визначення узагальнюючого показника сталого розвитку має лежати групування показників на основі цільового підходу, тобто розподіл на показники, які свідчать про досягнення кількісних цілей, та показники, які свідчать про досягнення якісних цілей, у напрямках економічної, екологічної, соціальної та технологічної діяльності. Для узагальнення інформації про локальні інтегральні показники кількісної та якісної груп з урахуванням їх важливості науковець використовує метод сум [6, с. 90].

Критичний аналіз існуючих методичних підходів до оцінювання рівня сталого розвитку підприємства дозволив визначити ряд суперечностей, які їм притаманні:

- відсутність єдності щодо складових сталого розвитку;
- різний рівень деталізації складових сталого розвитку, часто дублювання показників за змістом;
- використання показників, які визначаються за даними, що відсутні у звітності підприємства;
- необґрунтованість нормативних чи оцінних значень показників, як наслідок – значна варіативність інтерпретації одержаних результатів.

У зв'язку з цим сформулюємо вимоги до побудови системи показників-індикаторів оцінювання сталого розвитку підприємства:

- розрахунок показників не має бути пов'язаний із необхідністю виконання складних та трудомістких робіт зі збирання вихідних даних;
- при виборі показників слід урахувувати взаємодію складових сталого розвитку;
- показники мають доповнювати один одного та бути незалежними;
- кількість показників може бути змінною, їх кількість за групами, що відповідають складовим сталого розвитку, залежить від специфіки галузі, в якій функціонує підприємство;
- склад показників має визначатися системою чинників, які сприяють або, навпаки, перешкоджають сталому розвитку підприємства.

Дослідження показали, що більшість науковців схиляються до думки, що оцінювання сталого розвитку підприємства слід проводити з урахуванням його економічної, екологічної та соціальної складових. Проте ми, зважаючи на ознаки сталого розвитку, підтримуємо думку тих науковців [5, с. 238], які пропонують доповнити перелік загально визнаних складових сталого розвитку ще й інноваційною складовою. У зв'язку з цим, урахуваючи особливості діяльності підприємств торгівлі, індикаторами їх сталого розвитку можуть бути такі кількісні та якісні показники (табл. 1).

Формування системи індикаторів є першим етапом оцінювання рівня сталого розвитку підприємства (табл. 2).

Для узагальнення інформації за виділеними складовими сталого розвитку підприємства, яке здійснюється на другому етапі оцінювання, пропонується обчислювати часткові інтегральні показники. Порядок їх визначення методом таксономії детально розглянуто нами в праці [9, с. 112–116]. Значення цих часткових інтегральних показників допомагають визначити, за яким напрямом на підприємстві відбуваються позитивні зміни, а за яким – навпаки.

Таблиця 1

**Система індикаторів сталого розвитку підприємств торгівлі
(складено на основі [8, с. 10–11])**

Складова сталого розвитку	Індикатор
Економічна	Продуктивність праці, капіталовіддача, оборотність оборотних активів, рівень операційних витрат, чистий прибуток, рентабельність продажів, рентабельність активів (капіталу), коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт загальної ліквідності
Інноваційна	Коефіцієнт освоєння нової техніки, коефіцієнт оновлення асортименту, частка он-лайн продажів, коефіцієнт інноваційної активності персоналу, частка інноваційних активів
Соціальна	Коефіцієнт співвідношення середньої заробітної плати робітників підприємства до середньої заробітної плати працівників торгівлі, коефіцієнт заборгованості з виплати заробітної плати, коефіцієнт плинності кадрів, кількість працівників, які пройшли навчання та стажування, частка виручки від реалізації соціально шкідливих товарів, кількість скарг покупців на невідповідність якості реалізованих товарів загальноприйнятим стандартам, сума штрафів, сплачених за порушення умов КЗпП
Екологічна	Питома вага витрат на оплату електроенергії, питома вага витрат на екологічну безпеку, рівень логістичних витрат, питома вага витрат на придбання екологічно чистої упаковки товарів

Вважаємо, що складові сталого розвитку підприємства можуть по-різному впливати на його загальний рівень. Сила їх впливу залежить як від галузі, до якої належить підприємство, так і від особливостей його діяльності. У зв'язку з цим наступним етапом оцінювання рівня сталого розвитку підприємства має бути визначення вагомості його складових.

Таблиця 2

**Основні етапи й аналітичний інструментарій оцінювання
рівня сталого розвитку підприємства**

Етап	Аналітичний інструментарій
1. Формування системи індикаторів оцінки сталого розвитку підприємства	Спостереження, теоретичне узагальнення, групування
2. Визначення часткових інтегральних показників за складовими сталого розвитку підприємства	Системний і порівняльний аналіз, таксономічний метод
3. Оцінка вагомості складових сталого розвитку підприємства	Метод попарних порівнянь, формула Фішберна, метод аналізу ієрархій тощо
4. Інтегральна оцінка сталого розвитку підприємства	Інтегральний метод
5. Ідентифікація рівня сталого розвитку підприємства	Шкала Харрінгтона

Для визначення вагових коефіцієнтів зазвичай використовують експертні методи: ранжирування, попарних порівнянь, Фішберна, аналізу ієрархій та ін. Аналіз цих методів показує, що найбільш привабливим є метод Фішберна, який не має обмежень у використанні, не потребує опитування експертів та складного алгоритму програмної реалізації. Для використання цього методу групи показників ранжуються в порядку зменшення вагомості. Вагомість i -ї складової сталого розвитку підприємства розраховується за формулою:

$$w_i = \frac{2(m - i + 1)}{m(m + 1)}, \quad (1)$$

де w_i – вага i -ї складової сталого розвитку підприємства;

m – кількість груп індикаторів оцінки сталого розвитку підприємства;

i – місце окремої групи індикаторів.

Отримані вагові коефіцієнти потрібні для розрахунку інтегрального показника рівня сталого розвитку підприємства, який обчислюється за формулою:

$$I_p = \sum w_i I_{p_i}, \quad (2)$$

де I_p – інтегральний показник рівня сталого розвитку підприємства;

I_{p_i} – частковий показник i -ї складової сталого розвитку підприємства.

Для інтерпретації розрахованого значення інтегрального показника оцінки рівня сталого розвитку підприємства може бути використана вербально-числова шкала Харрінгтона.

Висновки. Використання запропонованого підходу до оцінювання рівня сталого розвитку підприємств торгівлі дозволить урахувати особливості їх діяльності та виявити вплив кожної складової сталого розвитку на його загальний рівень. Гнучкість запропонованого підходу виявляється в можливості корегування системи оцінних індикаторів та виборі методу визначення вагових коефіцієнтів. Перспективи подальших досліджень пов'язані з дослідженням проблем фінансового забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі.

Список джерел інформації / References

1. Мельник Л. М. Розроблення системно-інтегрованого методичного підходу до оцінювання рівня досягнення сталого розвитку промислових підприємств на основі бізнес-індикаторів / Л. М. Мельник // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2017. – Т. 22, вип. 11. – С. 136–141.

Melnyk, L. (2017), “Development of the system-integrated evaluation method of the achievement level of the sustainable development of industrial enterprises based on business indicators” [“Rozroblennya sytemno-integrovanogo metodychnogo pidhodu do ocynuvannya rivnya dosyagnennya stalogo rozvytku promyslovyh pidpryyemstv na osnovi biznes-indyikatoriv”], *Odessa National University Herald. Economy*, Vol. 22, Iss. 11, pp. 136-141.

2. Горячева К. О. Модель оцінки рівня сталого розвитку промисловості з урахуванням соціально-екологічних факторів впливу / К. О. Горячева // Бізнес Інформ. – 2014. – № 5. – С. 57–62.

Goryacheva, K. (2014), “Model of assessment of the level of sustainable development of industry with consideration of socio-ecological factors of influence” [“Model ocinky rivnja staloho rozvytku promyslovosti z urahuvannjam socialno-ekolohichykh faktoriv vplyvu”], *Business Inform*, No. 5, pp. 57-62.

3. Посилкіна О. В. Діагностика сталого соціально-економічного розвитку фармацевтичних підприємств / О. В. Посилкіна, Ю. С. Братішко,

К. С. Світлична // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. – 2015. – № 3. – С. 44–50.

Posilkina, O., Bratishko, Yu., Svetlichnaya, K. (2015), “Diagnostics of sustainable social and economic development of pharmaceutical enterprises” [“Diagnostyka stalogo socialno-ekonomichnogo rozvytku farmacevtychnykh pidpryyemstv”], *Management, economics and provision of quality in pharmacy*, No. 3, pp. 44-50.

4. Філіпішина Л. М. Інтегральна оцінка стійкості розвитку промислових підприємств / Л. М. Філіпішина // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 19. – С. 280–285.

Filipishyna, L. (2017), “Integral assessment of developmental stability of industrial enterprises” [“Intehralna ocinka stijkosti rozvytku promyslovykh pidpryyemstv”], *Global and national problems of economics*, No. 19, pp. 280-285.

5. Бекренев И. В. Методические аспекты формирования адаптивного механизма устойчивого развития предприятия на основе целевого комплексного подхода / И. В. Бекренев, Я. Н. Лозовская // Вестник Российского университета дружбы народов. Экономика. – 2017. – Т. 25, № 2. – С. 233–241.

Bekrenev, I., Lozovskaya, Y. (2017), “Methodical aspects of formation of the adaptive mechanism of sustainable development of the enterprise on the basis of a target integrated approach” [“Metodicheskie aspekty formirovaniya adaptivnogo mehanizma ustoychivogo razvitiya predpriyatiya na osnove tselevogo kompleksnogo pohoda”], *RUDN Journal of Economics*, Vol. 25, No. 2, pp. 233-241.

6. Козлова Е. П. Формирование механизма устойчивого развития промышленных предприятий на основе технологической трансформации [Электронный ресурс] : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Е. П. Козлова. – Нижний Новгород, 2019. – 181 с. – Режим доступа : <https://diss.unn.ru/files/2019/898/diss-Kozlova-898.pdf>

Kozlova, O. (2019), *Formation of a mechanism for sustainable development of industrial enterprises based on technological transformation : dissertation [Formirovanie mehanizma ustoychivogo razvitiya promyishlennykh predpriyatiy na osnove tehnologicheskoy transformatsii: dis. ... kand. ekon. nauk]*, Nizhny Novgorod, 181 p., available at: <http://diss.unn.ru/files/2019/898/diss-Kozlova-898.pdf>

7. Andrusiv, U., Kinash, I., Cherchata, A., Polyanska, A., Dzoba, O., Tarasova, T., Lysak, H. (2020), “Experience and prospects of innovation development venture capital financing”, *Management Science Letters*, Vol. 10(4), pp. 781-788.

8. Горошанська О. О. Оцінювання ефективності фінансового механізму сталого розвитку підприємств торгівлі / О. О. Горошанська // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. – Харків : ХДУХТ, 2019. – Вип. 1 (29). – С. 7–14.

Goroshanskaya, E. (2019), “Assessment of the efficiency of sustainable development of trade enterprises financial mechanism” [“Ocinjuvannja efektyvnosti finansovoho mexanizmu staloho rozvytku pidpryyemstv torhivli”], *Economic*

strategy and perspectives of the development of trade and services sphere, Iss.1(29), pp. 7-14.

9. Ділова активність підприємства: сутність та методика аналізу : монографія / Н. Б. Кашена, О. О. Горошанська, Т. В. Польова, О. В. Прокопова [та ін.]. – Харків : Вид-во Іванченка І.С., 2016. – 196 с.

Kashchena, N., Goroshanskaya, E., Polova, T., Prokopova, O. (2016), *Business activity of the enterprise: the essence and methods of analysis [Dilova aktyvnist pidpriemstva: sutnist ta metodyka analizu]*, Kharkiv, 196 p.

Горошанська Олена Олександрівна, канд. екон. наук, доц., кафедра фінансів та обліку, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-07; e-mail: artvladlit3010@gmail.com.

Горошанская Елена Александровна, канд. экон. наук, доц., кафедра финансов и учета, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)349-45-07; e-mail: artvladlit3010@gmail.com.

Horoshanska Olena, PhD in Economics, Assoc. Prof., Department of Finance and Accounting, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-43; e-mail: artvladlit3010@gmail.com.

Галуцьких Наталія Андріївна, канд. екон. наук, кафедра міжнародної економіки та світового господарства, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Адреса: майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022. Тел.: (050)5934665; e-mail: natalynikgal@gmail.com.

Галуцких Наталья Андреевна, канд. экон. наук, кафедра международной экономики и мирового хозяйства, Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина. Адрес: площадь Свободы, 4, г. Харьков, Украина, 61022. Тел.: 0505934665; e-mail: natalynikgal@gmail.com.

Galutsikhail Nataliya, PhD in Economics, Department of International Economics and World Economy, V.N. Karazin Kharkiv National University. Address: Svobody Sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022. Tel.: 0505934665; e-mail: natalynikgal@gmail.com.

DOI: 10.5281/zenodo.3931509